

KUTI ÉVA

Az első tíz év: A nonprofit szervezetek egy százalékos támogatása az adatok tükrében*

A tanulmány különböző forrásokból származó empirikus információk alapján vizsgálja az 1 százalékos rendszer eredményeit és hatásait, elemzi a legfontosabb szereplők magatartását. Az első részben képet ad az 1 százalékos felajánlások méretéről, szerkezetéről, növekedési tendenciáiról. A második részben a szerző kísérletet tesz az 1 százalékból részesülő, illetve nem részesülő nonprofit szervezetek működési, finanszírozási jellemzőinek összehasonlítására, a harmadikban pedig az adófizetői attitűdök, preferenciák és döntések elemzésére. A legfontosabb tények elemzése és értékelése az 1 százalékos kampányok hatékonyságának növelésére vonatkozó ajánlások megfogalmazásával egészül ki.

Bevezetés

A magyar adófizetők 1997-től ajánlhatják fel személyi jövedelemadójuk 1 százalékát az általuk kiválasztott nonprofit szervezetnek. Ez a hosszas egyeztetések és éles szakmai viták (Bossányi, 1997; Kuti-Vajda, 1997; Mérszáros-Sebestény, 1997) eredményeként megszületett támogatási forma az adófizetők és a civil szervezetek számára egyaránt merőben új lehetőségeket teremtett. Az előbbieket minden személyes anyagi áldozat nélkül, egy igen egyszerű nyilatkozat kitöltésével „adományozóvá” válhattak, jogot kaptak arra, hogy rendelkezzenek a közpénzek egy része fölött. Az utóbbiaknak egyik évről a másikra számottevően (néhány milliárd Ft-tal) megnőtt a költségvetési forrásból származó támogatása, s ehhez

* Az eredeti tanulmány a Nonprofit Információs és Oktató Központ Alapítvány „Percentage Philanthropy” című, a Sasakawa Peace Foundation támogatásával végrehajtott szlovák-magyar összehasonlító programjának keretében készült 2007 áprilisában. Az itt közölt cikk ennek rövidített és az azóta megjelent 2006-os KSH-adatokkal frissített változata. Az eredeti magyar szöveg és annak angol fordítása a www.onepercent.hu honlapon megtalálható.

az összeghez merőben új szereplők: az állami döntéshozók helyett az adófizetők megnyerése útján juthattak hozzá.

A civil szféra közvetett állami támogatásának ez az innovatív módszere azóta igen „nagy karriert futott be”. Nemcsak itthon vált általánosan ismertté, hanem követőkre is talált. Ma már számos országban (Japán, Lengyelország, Litvánia, Románia, Szlovákia) működik valamilyen, a helyi viszonyokhoz igazított változata (Chano, 2008; Gerencsér–Oprics, 2007; Török–Moss, 2004; Török, 2005). Az eredményeket kezdettől fogva igen nagy érdeklődés övezi, egymás után jelennek meg az elméleti és gyakorlati szakemberek tollából származó elemzések (Biro–Gerencsér, 2000; Bódi, 2000, 2001, 2007; Gerencsér, 2005; Vajda–Kuti, 2000). Ezek igen sok különböző szempontból vizsgálják az 1 százalékos rendszer működését, hatásait, az érintett szereplők magatartását és annak motivációs hátterét.

Ennek a gazdag és sokrétű szakirodalomnak az ismeretében sem tűnik azonban fölöslegesnek, hogy megkíséreljünk empirikusan megalapozott, átfogó képet adni az 1 százalékos támogatások első 10 évének tapasztalatairól. Tesszük ezt azért, mert meggyőződésünk, hogy a „száraz” tények ismerete közelebb vihet a megalapozott cselekvési programok kialakításához. Ha nem is áll szándékunkban kilépni a kutató és elemző szerepköréből, az adatok és összefüggések bemutatása során mégis arra törekszünk, hogy tanulmányunk a civil szervezetek vezetői számára is kínáljon a gyakorlati munkájukban felhasználható tanulságokat.

Az ideális természetesen az lenne, ha ezt az elemzést egy kifejezetten az 1 százalékos rendszer működését vizsgáló kutatás keretében, speciálisan e célból végrehajtott felmérés adatai alapján végezhetnénk el, de erre sajnos nincs lehetőség. Be kell tehát érünk a különböző forrásokból származó információk másodelemzésével. Ennek azonban ára van. Tudomásul kell vennünk, hogy a számunkra elérhető adatok nem homogének. Se fogalmi hátterüket, se pontosságukat, se időhorizontjukat tekintve nincsenek teljes összhangban egymással, s korántsem felelnek meg teljesen elemzési céljainknak.

Az Adóhivatal (sajtótájékoztatókon és az APEH honlapon) nyilvánosságra hozott hivatalos adatai¹ és az ezekből összeállított idősorok nem csak a nonprofit szervezeteknek ténylegesen átutalt összegeket tartalmazzák, hanem azokat a felajánlott összegeket is, amelyek valamilyen okból (akár azért, mert a kedvezményezett nem jogosult, akár mert nem tart igényt a támogatásra) végül nem jutnak el a címzettekhez. Ráadásul az állami kulturális intézményeknek és a civil szervezeteknek szánt 1 százalékok összevontan jelennek meg. Mivel a hivatalos APEH adatok ilyenformán rendre magasabb összeget és támogatotti számot mutatnak a nonprofit szektort ténylegesen jellemzőnél, helyettük – ahol csak lehet – a Központi Statisztikai Hivatal nonprofit szervezetektől származó adatait² használjuk. Azokról az évekről, amelyekben a KSH nem végzett teljes körű felmérést, kénytelenek vagyunk becsült információkat közölni.

A KSH adatainak komoly előnye, hogy azok kizárólag a nonprofit szektorra vonatkoznak, s a kedvezményezett szervezetekről sok olyasmit (területi jel-

1 Ezek megjelölése a tanulmányban „*Forrás: APEH adatok*”.

2 Ezek megjelölése a tanulmányban „*Forrás: KSH adatok*”.

lemzők, szervezetméretek, bevételi szerkezet, közhasznúság stb.) is elárulnak, ami az Adóhivatal nyilvántartásaiból nem derül ki. Ugyanakkor tudomásul kell vennünk, hogy ezeknek a mutatóknak is megvannak a maguk gyengéi. A válaszadást megtagadó nonprofit szervezetek adatait a KSH – ha igen kifinomult és megbízható módszerekkel is – de a válaszolóktól kapott információk alapján becsüli. Ez szükségképpen előidézik bizonyos pontatlanságot.

Még sokkal nagyobb bizonytalansággal kell számolnunk azoknak a lakossági adatgyűjtésből származó információknak a felhasználása során, amelyek segítségével a tanulmányban az 1 százalékot feljárnló, illetve fel nem ajánló adófizetőket jellemezzük. Az adófizetők 1 százalékkal kapcsolatos magatartását a Vajda Ágnes által irányított 1999-es felmérés (Vajda–Kuti, 2000) óta célzottan senki nem vizsgálta, ezért az ezzel kapcsolatos elemzést egy olyan, a Nonprofit Kutatócsoport és az Önkéntes Központ Alapítvány által végrehajtott 2004-es lakossági adatgyűjtés³ alapján kell elvégeznünk, amely első sorban az adományokra és önkéntes munkára irányult (Czike–Kuti, 2006), s az 1 százalékos felajánlásokat csak háttérváltozóként használta.

Mindezek a problémák természetesen előidézik bizonyos egyenetlenségeket. Az elemzés mélységét, naprakészségét és megbízhatóságát az adatok hozzáférhetősége, részletezettsége és minősége is befolyásolja. Ennek ellenére azt reméljük, hogy az 1 százalékos rendszer működésével kapcsolatos legfontosabb kérdések a rendelkezésünkre álló információk alapján megválaszolhatók, és a válaszok nemcsak a kutatói kíváncsiság kielégítésére alkalmasak, hanem gyakorlati, stratégiai következtetések levonásához is adalékokkal szolgálnak.

Az 1 százalékos felajánlások időbeli alakulása

A rendszer működésének első 10 éve alatt a támogatásban részesülő nonprofit szervezetek száma két és félszeresére nőtt, a támogatás összege pedig nominálértékben több mint négyszeresére, de reálértékben is több mint kétszeresére⁴ emelkedett (1. táblázat). Ez a – viszonylag „magasról” induló – dinamikus növekedés nyilvánvaló jele annak, hogy a nonprofit szervezetek jelentékeny része „fantáziát lát” az 1 százalékok megszerzésében. Az új lehetőségekre a potenciális kedvezményezettek igen gyorsan reagáltak, s kezdeti erőfeszítéseik jórészt sikerrel jártak. Az 1 százalékot eredményesen gyűjtő szervezetek száma már az első évben, 1997-ben meghaladta a 8 ezret, s azóta is folyamatosan növekszik.

³ Ezek megjelölése a tanulmányban „Forrás: Nonprofit Kutatócsoport – ÖKA adományozási felvétel”.

⁴ Az 1997–2006-os időszakban az infláció összességében 190,9 százalékos volt. A deflálást elvégezve kiszámítható az 1 százalékos támogatás reálértékének változását mutató bázisviszonyszám. Ennek értéke 218,3 százalék.

Kuti: Az első tíz év: A nonprofit szervezetek egy százalékos támogatása...

1. táblázat Az 1 százalékos támogatásban részesülő nonprofit szervezetek száma és a számukra átutalt összeg alakulása, 1997–2006

Év	Az 1%-os támogatásban részesülő szervezetek száma		Az 1%-os támogatás összege	
	ezer db	az 1997-es adat %-ában	Milliárd Ft	az 1997-es adat %-ában
1997	8,4	100,0	1,8	100,0
1998	9,2	109,5	2,4	133,3
1999	10,8	128,6	3,1	172,2
2000	11,8	140,5	3,6	200,0
2001	13,2	157,1	4,3	238,9
2002	14,6	173,8	5,0	277,8
2003	16,4	195,2	6,1	338,9
2004	18,6	221,4	6,8	377,8
2005	19,3	229,8	6,8	377,8
2006	21,6	257,1	7,5	416,7

Forrás: APEH és KSH adatok

1. ábra A nonprofit szervezetek száma az 1 százalékhöz való hozzáférés szerint, 1997–2006

Forrás: KSH adatok

A nonprofit szektorban 2006-ra jócskán egyharmad fölé emelkedett a támogatásból részesülő szervezetek aránya (1. ábra), de ez a támogatás a legtöbb kedvezményezett számára csupán kiegészítő bevételt jelent. Domináns (az összbevétel több mint kétharmadát kitevő) bevételi forrásként az 1 százalék csak a szektor viszonylag szűk (mintegy 4 ezer szervezetet számláló) szegmensében jelenik meg. A főleg vagy kizárólag az 1 százalékok megszerzésére specializálódó, sokszor kifejezetten e célra létrehozott szervezetek tevékenysége erősen vitatott. Megítélésükben sok múlik azon, hogy az összegyűjtött összegeket hogyan (mennyire hasznosan és mennyire átláthatóan) használják fel. „Civilségüket” sokan két-ségbe vonják, annál is inkább, mert jelentős részben a mögöttük álló ál-

lami intézményekbe (kórházak, iskolák, óvodák stb.) „csatornázzák vissza” az adófizetői döntések jóvoltából megszerzett összegeket. Szintén sokakban keltenek ellenérzéseket a professzionális 1 százalékos kampányok során alkalmazott reklám- és marketing módszerek. Azt is nehéz lenne tagadni, hogy az 1 százaléktól való egyoldalú függés magában hordozza a szervezeti torzulások lehetőségét.

Ugyanakkor a vonatkozó szakirodalomból (Biro–Gerencsér, 2000; Bódi, 2000 és 2001; Csizmár–Nemoda, 2001) azt is tudjuk, hogy az 1 százalékos felajánlások megszerzése egyáltalán nem könnyű feladat. Komoly szakmai hozzáértést igényel, és sikeressége bizonyos volumen fölött már elképzelhetetlen a megfelelő anyagi és emberi erőforrások mozgósítása nélkül. Minden nonprofit szervezetnek megvan az a szűkebb vagy tágabb (önkéntesekből, tagokból, munkatársakból, partnerekből, ismerősökből, ügyfelekből, „érintettek” stb. álló) természetes vonzáskörre, amelyen belül viszonylag kis erőfeszítések árán hozzájuthat az 1 százalékos támogatásokhoz. Ha azonban ennél szélesebb körből kíván támogatókat megnyerni, akkor már nem érheti be a kézenfekvő megoldások alkalmazásával, mindenképp el kell mozdulnia a professzionális adománygyűjtés felé. Minden jel arra mutat, hogy ezt a lépést egyelőre csak keveseknek, s nem a megfelelő hatékonysággal sikerült megtenniük.

2. ábra *Az 1 százalékos felajánló adófizetők és a kedvezményezettek számának, valamint a felajánlások összegének alakulása, 1997–2006*

Forrás: APEH adatok

A nonprofit szervezeteknek 1 százalékos felajánló adófizetők száma az elmúlt 10 évben alig növekedett. Már az első évben az 1,1 milliót közelítette, s még 2006-ban is alig haladta meg az 1,3 millió főt, vagyis a progresszíven adózó (tehát potenciális felajánló) magánszemélyek⁵ 46

5 Bár a személyi jövedelemadó alanyainak száma a 4 milliót is meghaladja, 2006-ban ténylegesen csak 2,8 millió magánszemély fizetett be SzJA-t, tehát az 1 százalékos felajánlására is csak ennek a szűkebb körnek volt lehetősége.

százalékát. (Ráadásul a benyújtott nyilatkozatoknak csak 95 százaléka volt érvényes.) A 2. ábrán látható három idősor nemcsak a fejlődés belső ellentmondásosságát illusztrálja, hanem az 1 százalékos megszerzéséért folytatott civil tevékenység gyengéire is rávilágít. Úgy tűnik, hogy 2006-ban az 1997-hez képest megduplázódott számú kedvezményezettek lényegében ugyanannyi adófizetőt tudtak meggyőzni a felajánlások szükségességéről, mint a folyamat kezdetén. Nem bizonyítható, de feltételezhető, hogy ebbe a körbe igen nagy részben ugyanazok az emberek tartoztak bele. Csak annyi változott, hogy felajánlásukat a korábbinál sokkal nagyobb számú, egymással versengő civil szervezet között osztották meg.

Az 1 százalékos megszerzéséért folytatott verseny tehát inkább csak az elosztáson változtatott. A szereplők számát csak a kedvezményezetti oldalon tudta számottevően szaporítani, az adófizetőkén nem. Ez a tény még akkor is aggasztó, ha a jövedelmek (tehát az adóalap) emelkedése magát a felajánlott összeget igen komoly mértékben növelte, s így az egy kedvezményezettre jutó támogatás nominálértékben nem, csak reálértékben csökkent, vagyis az elaprózódás nem vált közvetlenül érzékelhetővé.

Pozitív megközelítésben ez azt jelenti, hogy az 1 százalékos rendszerben még igen nagy tartalékok vannak. A progresszíven adózók mintegy fele „meggyőzésre vár”. Ha a nonprofit szervezeteknek sikerül az eddiginél szélesebb körben kampányolniuk és hatásosabban érvelniük, akkor komoly esélyük van rá, hogy a számukra potenciálisan elérhető összegeknek a mainál sokkal nagyobb részét szerezzék meg. Ehhez a kitöréshez valószínűleg új szereplőkre és új módszerekre is szükség lesz. Indokoltnak látszik tehát elvégezni két összehasonlítást: egyrészt az 1 százalékos támogatásokhoz hozzájutó és hozzá nem jutó nonprofit szervezetekét, másrészt az 1 százalékos felajánló, illetve fel nem ajánló adófizetőket. Ezek az összehasonlítások elsősorban a lehetséges új szereplőkkel kapcsolatos tudásunkat növelhetik, de az új módszerek kialakításához is adhatnak bizonyos támpontokat.

Az 1 százalékos rendszer kedvezményezettjei

Az 1 százalékos törvény a nonprofit szervezetek jogi formáját nem tekintette a jogosultság feltételének. A törvényben meghatározott (majd később a közhasznúsági törvénnyel harmonizált) tevékenységi felsorolás mégis azzal a következménnyel járt, hogy a gazdasági érdekképviseltek (szakszervezetek, kamarák, vállalkozói szövetségek, terméktanácsok, ipartestületek, gazdakörök, hegyközségek stb.) alaptevékenységükre hivatkozva nem gyűjthettek 1 százalékos támogatást. Bár kiskapukat nem volt nagyon nehéz találni (hivatkozni lehetett például oktatási vagy szociális funkciók betöltésére), a törvényhozó szándéka összességében mégis érvényesült: az érdekképviseltek gyakorlatilag kívül maradtak az 1 százalékos rendszeren.

2. táblázat Az 1 százalékos támogatások megoszlása a kedvezményezettek szervezeti formája szerint, 1997, 2000, 2006

Szervezeti forma	1997	2000	2006
Alapítvány, közalapítvány	85,3	84,6	80,6
Egyesület, kör, klub	14,6	15,0	18,6
Érdekképviselő	0,1	0,4	0,7
Közhasznú társaság, intézmény	0,0	0,0	0,1
Összesen	100,0	100,0	100,0

Forrás: APEH és KSH adatok

A tevékenységi megkötések hatása – bár korántsem ilyen egyértelműen – abban is kimutatható, hogy a magyar nonprofit szektor mintegy felét kitevő egyesületek 1 százalékos támogatásból való részesedése tartósan 20 százalék alatt maradt. Mivel a törvény által meghatározott listában sem a versenysport, sem a szabadidős és hobbitevékenységek nem szerepeltek, az e területeken működő (igen nagy számú) egyesületek többsége egyáltalán nem próbálkozott az 1 százalékok megszerzésével.

Valószínűsíthető ugyanakkor, hogy az igen alacsony, s csak nagyon lassan növekedő egyesületi részesedésnek más oka is volt. Az adófizetői felajánlások megszerzéséhez igen komoly szervezőmunka szükséges. Az adóhivatali átutalásra csak akkor kerül sor, ha a kedvezményezett eleget tesz bizonyos adminisztratív követelményeknek. Az 1 százalék felhasználásáról pedig egészen a legutóbbi időnkig közleményt kellett megjeleníteni. Mindez együtt a kisebb, kevésbé intézményesült egyesületek számára valószínűleg komoly visszatartó erőt jelentett.

Hasonló problémák természetesen az alapítványoknál is felmerülhetnek, de ott ezeket enyhítette, hogy a háttérükben gyakran álltak olyan állami intézmények (iskolák, kórházak stb.), amelyek a szervezési és adminisztrációs feladatokat átvállalták. Az 1 százalékokból való, igen magas alapítványi részesedés másik magyarázata az lehet, hogy ezek a szervezetek jórészt eleve is adománygyűjtési céllal jöttek létre, számukra tehát a potenciális támogatók meggyőzése lényegében rutinfeladatnak számított. Szintén szerepet játszhatott az a tény, hogy az alapítványok legnagyobb része az 1 százalékos törvényben preferált területeken működött.

Az 1 százalékos támogatások tevékenységi területek közötti megoszlása az elmúlt 10 évben nagyon sokat változott (3. ábra). Kezdetben az oktatási és kutatási célú nonprofit szervezetek számítottak a legnagyobb kedvezményezettnek. 2006-ra azonban elvesztették ezt a pozíciójukat, részesedésük 42-ről 28 százalékra esett vissza. Ha nem is ilyen nagy mértékben, de a kultúra támogatottsága is hanyatlott.

Kuti: Az első tíz év: A nonprofit szervezetek egy százalékos támogatása...

3. ábra Az 1 százalékos támogatások tevékenység szerinti összetételének alakulása, 1997, 2000, 2006

Forrás: KSH és APEH adatok

Ugyanebben az időszakban az egészségügyi és a szociális területre áramló 1 százalékok aránya az eredeti 36-ról 42 százalékra emelkedett. Megduplázták részesedésüket a vallási és a sport, szabadidős szervezetek. A környezetvédelmi szervezeteknek felajánlott összeg aránya több mint háromszorosára nőtt.

4. ábra Az egy kedvezményezettre jutó 1 százalékos támogatás átlagos összege (ezer Ft-ban) összevont tevékenységi csoportonként, 2006

Forrás: APEH adatok

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az 1 százalékos támogatás összegének, illetve az azt megszerző nonprofit szervezetek számának tevékenység szerinti összetétele korántsem fedi egymást. A kedvezményezett-

tek között továbbra is az oktatási szervezetek alkotják a legnagyobb csoportot. Nem sokkal maradnak el tőlük a sport és szabadidős egyesületek sem. A szociális és egészségügyi szervezetek csoportja csak a harmadik legnagyobb, a környezetvédők pedig kifejezetten kicsinek mondható. Mindebből már az is következik, hogy az egy kedvezményezettre jutó felajánlások összege tevékenységi területenként igen erősen különbözik (4. ábra).

A környezetvédők kiugróan magas, s még a szociális és egészségügyi szervezetek is az átlagosnál jóval nagyobb összegeket kapnak. Rendkívül alacsony ugyanakkor a sport, a szabadidős és a kulturális, valamint az egyéb tevékenységekkel foglalkozó civil szervezetek fajlagos támogatása.

A jelenség magyarázatához érdemes egy pillantást vetnünk, a legnagyobb 1 százalékos támogatáshoz jutó nonprofit szervezetek Top10-es és Top100-as csoportjára (3. táblázat). Ezek a teljes összeg 15 százalékát, illetve egyharmadát mondhatják magukénak.

3. táblázat A 2006-ban a Top10-be és a Top100-ba bekerült nonprofit szervezetek 1 százalékos bevételének összege és megoszlása tevékenységi csoportok szerint

Tevékenységi csoport	Top10		Top100	
	Összeg millió Ft	Megoszlás %	Összeg millió Ft	Megoszlás %
Egészségügy, szociális	972	89,2	1802	73,4
Oktatás, kutatás	–	–	118	4,8
Sport, szabadidő	–	–	35	1,4
Környezetvédelem	118	10,8	372	15,1
Kultúra	–	–	42	1,7
Vallás	–	–	46	1,9
Egyéb	–	–	41	1,7
Összesen	1090	100,0	2456	100,0

Forrás: APEH adatok

Mint a táblából látható, a legmagasabb felajánlásokat megszerző 10 szervezet körébe 2006-ban kizárólag az egészségügyi, szociális területen és a környezetvédelemben dolgozó nonprofit szervezetek jutottak be. A Top100-ban minden tevékenységi csoport képviseltette ugyan magát, de a támogatás közel kilenctizede ott is ugyanebbe a két tevékenységi csoportba áramlott. Kiugróan magas összegekre szemlátomást azokon a területeken sikerült szert tenni, ahol a szélesebb adófizetői rétegeknek is „eladható” ügyeket (beteg és éhező gyerekek segítése, rák elleni küzdelem, állatvédelem) olyan szervezetek képviselték, amelyek képesek voltak nagy hatékonyságú kampányok megszervezésére, vagy legalábbis finanszírozására.

A felajánlások területi megoszlásának alakulását szintén számottevően befolyásolta, hogy ezek a fokozatosan igen sikeressé váló, az adófizetők szélesebb körének meggyőzésére is képes szervezetek többségükben fővárosi székhelyűek voltak. Így az 1 százalékos rendszer kezdetben kimutatott „decentralizációs” hatása (Vajda–Kuti, 2000) az elmúlt 10 év-

ben – ha nem is drámai mértékben – de érzékelhetően csökkent (4. táblázat).

4. táblázat Az 1 százalékos támogatások megoszlása a kedvezményezettek székhelyének regionális elhelyezkedése szerint, 1997, 2000, 2006

Régió	1997	2000	2006
Közép-Magyarország	46,2	52,8	55,4
Közép-Dunántúl	9,1	9,1	7,6
Nyugat-Dunántúl	11,4	9,4	7,5
Dél-Dunántúl	7,1	6,1	5,8
Észak-Magyarország	8,0	7,4	7,3
Észak-Alföld	9,7	8,0	7,9
Dél-Alföld	8,5	7,2	8,5
Összesen	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH adatok

A közép-magyarországi nonprofit szervezetek közel 10 százalékkal növelték a részesedésüket. Ebben a változásban a döntő szerepet a fővárosi szervezetek javuló pozíciói játszották. A fővárosi kedvezményezettek által elért aránynövekedés egyértelműen a megyeszékhelyek rovására következett be. A többi város és a községek 1 százalékos felajánlásokból való részesedése az elmúlt 10 évben alig módosult. Mit sem változtatott azonban ez azon, hogy a kisebb településeken működő kedvezményezettek a fővárosi átlagos támogatásoknak csak töredékét tudták megszerezni.

5. ábra Az egy kedvezményezettre jutó 1 százalékos támogatás átlagos összege (ezer Ft-ban) régiók szerint, 2006

Forrás: APEH adatok

A közép-magyarországi nonprofit szervezetek átlagosan (5. ábra) több mint háromszor akkora támogatásra tettek szert, mint az ország egyéb régióiban működő civil szerveződések. A többi régió között kisebb, de tendenciájukban egyértelmű különbségek mutatkoztak. A közép- és nyugat-dunántúli szervezetek – a megszerzett összegek átlagos értékét tekintve – határozott előnyben voltak a kelet-magyarországi, különösen pedig a dél-dunántúli versenytársaikhoz képest.

A rendszer kedvezményezett körének változásai és a megszerzett összegek szervezeti jellemzők szerinti különbségei arra utalnak, hogy a rendszer működésének eredményességét számottevően befolyásolja a támogatás (objektív és szubjektív tényezők által egyaránt befolyásolt) hozzáférhetősége. Valószínűsíthető, hogy az 1 százalékos felajánlásban részesülő, illetve az ilyen támogatást nem kapó nonprofit szervezetek számos szempontból különböznek egymástól, indokolt ezért e két intézményi kör jellegzetességeinek szisztematikus összehasonlítása (5. táblázat).

5. táblázat Az 1 százalékos támogatásban részesülő és az abban nem részesülő nonprofit szervezetek szervezeti jellemzői, 2006

Megnevezés	1%-ban nem részesülő szervezetek számának	1%-ban részesülő szervezetek megoszlása, %
<i>Jogi forma</i>		
Alapítvány, közalapítvány	24,5	62,4
Egyesület, kör, klub	60,6	36,6
Érdekképviselő	10,2	0,9
Közhasznú társaság, intézmény	4,7	0,1
<i>Közhasznúság</i>		
Nem közhasznú	58,3	29,4
Közhasznú	37,4	61,9
Kiemelkedően közhasznú	4,3	8,7
<i>Hatókör</i>		
1 intézmény, cél	12,5	31,5
Település, településrész	33,8	28,1
Térség, régió	24,8	21,3
Országos	14,9	10,4
Nemzetközi	3,8	3,2
Nem meghatározható	10,2	5,5
<i>Bevételnagyság (ezer Ft)</i>		
– 50	22,6	3,2
51 – 500	26,5	31,6
501– 5000	32,2	47,6
5001– 50000	14,1	14,3
50001–	4,7	3,3
Összesen	100,0	100,0

Forrás: KSH adatok

A támogatást kapó nonprofit szervezetek között az alapítványok, míg az ilyen felajánlásokban nem részesülők között az egyesületek vannak túlsúlyban. Az egyesületek alkotják tehát a nonprofit szektornak azt a szegmensét, ahol valószínűleg a legnagyobbak a „tartalékok”, ahol a megfelelő erőfeszítések nyomán, a kapcsolati hálók hatékony kihasználásával az adófizetők eddig el nem ért rétegei is mozgósíthatóak lennének.

A jelenlegi kedvezményezettek közel háromnegyedét a közhasznú és a kiemelkedően közhasznú szervezetek teszik ki, míg az 1 százalékos támogatást nem gyűjtő szervezetek között a közhasznúsági besorolással nem rendelkezők vannak többségben. Ez főleg azért érdemel említést, mert a civil vezetők egy része még ma is abban a hitben él, hogy 1 százalékos támogatást csak a közhasznú szervezetek kaphatnak.⁶ Ennek a tévhitnek az eloszlatása sürgős és fontos teendőnek látszik.

Meglepő, hogy a települési hatókörű szervezetek viszonylag kevésbé vesznek részt (vagy kevésbé sikeresek) a helyi közösség mozgósításában. Az intézményekhez kötődő adománygyűjtő szervezetek – bármilyen kiemelkedő is az aktivitásuk – nem minden adófizetőhöz találják meg az utat. A felajánlók körének bővítéséhez a más ügyeket képviselő civil szervezetektől érkező felhívásokra is szükség lenne. A 6. ábra látványos illusztrációját adja annak, hogy számos ügynek, a nonprofit szervezetek számos tevékenységi területének igen csekély a támogatottsága. A kedvezményezettek tevékenységi összetétele számottevően különbözik az 1 százalékos támogatást nem részesülő nonprofit szervezetekétől. Az utóbbiak viszonylag népes, s ráadásul komoly lakossági kapcsolatokkal rendelkező csoportjai (például sport-, szabadidős, kulturális egyesületek, polgárőr-ségek) lényegesen többet tehetnének az adófizetők jóindulatának megnyeréséért.

Érdekes, hogy az 1 százalékos megszerzésében nem a legnagyobb, hanem a közepes és annál is kisebb méretű, 50 ezer és 5 millió Ft közötti összbevéttel rendelkező szervezetek vannak előnyben. A „legszegényebb” szervezeteknek gyakorlatilag 1 százalékra sincs esélyük, a „leggazdagabbak” pedig az átlagosnál kevésbé ambicionálják, hogy ezen az igen munkaigényes módon jussanak támogatáshoz. Aktivitásukat – legalábbis az 1 százalékos támogatást részesülő és az abban nem részesülő nonprofit szervezetek bevételi szerkezetek között kimutatható, nagyon markáns különbségek (7. ábra) erre utalnak – az alternatív finanszírozási lehetőségek is számottevő mértékben befolyásolják.

⁶ Ez a Szocio-East Egyesület által 2006 nyarán készített interjúkból derült ki. Az interjúk szövegének rendelkezésemre bocsátásáért Kinyik Margitnak ezúton is köszönetemet fejezem ki.

CIVIL VILÁG

6. ábra Az 1 százalékos támogatásban részesülő és az abban nem részesülő nonprofit szervezetek megoszlása (%) tevékenységi területek szerint, 2006

1 százalékban részesülő nonprofit szervezetek

1 százalékban nem részesülő nonprofit szervezetek

Forrás: KSH adatok

7. ábra Az 1 százalékos támogatásban részesülő és az abban nem részesülő nonprofit szervezetek bevételi szerkezete, 2006

Forrás: KSH adatok

Az 1 százalékos lehetőség kihasználásában elsősorban az egyébként is támogatás-orientált szervezetek jeleskednek. Figyelemre méltó, hogy ebben a körben a magántámogatások az összbevétel közel egynegyedét teszik ki, míg ugyanez az arány az 1 százalékos nem gyűjtőknél mindössze 11 százalék. Az utóbbiak kiadásait felerészben az alap- és gazdálkodási tevékenységeik bevételeiből fedezik, ami már önmagában is jelzi piac- és szolgáltatás-orientáltságukat. Valószínűsíthető, hogy ezek a szervezetek állami finanszírozáshoz is főleg a szolgáltatásaik kapcsán, míg az 1 százalékos gyűjtők inkább támogatásként jutnak hozzá.

Az 1 százalékos bevételek és a gazdálkodás biztonsága

A fentiekben elvégzett időbeli és keresztmetszeti vizsgálatok viszonylag pontos képet adnak az 1 százalékos felajánlásokban részesülő és az ilyen támogatást nem kapó szervezetek számának és összetételének alakulásáról, de – természetükből adódóan – csak igen közvetetten, áttételesen utalnak a konkrét szervezetek 1 százalékkal kapcsolatos magatartására. Szükségesnek látszik ezért egy kiegészítő elemzés, amellyel a kedvezményezetti kör belső mozgásai, valamint az egyes kedvezményezettek 1 százalékos bevételeinek változásai is feltárhatók. Ezt a célt az utolsó három évben támogatásban részesült szervezetek adatainak áttekintésével kíséreljük meg elérni.

2004–2006-ban összesen 22 713 nonprofit szervezet szerzett 1 százalékos támogatást, de alig több mint kétharmaduk tartozott mindhárom évben a kedvezményezettek közé. A csak egy évben és a két évben támogatáshoz jutók aránya egyaránt az egyhatodot közelítette.

8. ábra A kedvezményezettek megoszlása a hozzáférés éve szerint, 2004–2006

Forrás: APEH adatok

A cserélődés ilyen nagy mértéke arra utal, hogy az 1 százalékos támogatás számos nonprofit szervezet számára eléggé esetleges bevételi forrásnak számít. Gyanítható, hogy egy részüknél a megszerzése érdekében tett erőfeszítések is meglehetősen ingadozó intenzitásúak. Ezen a viszonylag kis összegekre számító szervezetek esetében talán nincs is mit csodálkozni.

6. táblázat Az utolsó három év során a Top10-be és a Top100-ba bekerült szervezetek a bekerülések száma szerint, 2004–2006

Hányszor sikerült bekerülnie	Top10		Top100	
	Szervezet- szám	Megoszlás %	Szervezet- szám	Megoszlás %
Egyszer	11	61,1	27	21,4
Kétszer	2	11,1	24	19,1
Mindháromszor	5	27,8	75	59,5
Összesen	18	100,0	126	100,0

Forrás: APEH adatok

Annál meglepőbb viszont, hogy a legnagyobb kedvezményezettek körébe, a Top100-ba való bekerülés sem mutat sokkal nagyobb stabilitást (6. táblázat), a Top10-et pedig a vizsgált három év alatt összesen 18 szervezet alkotta. Ennek a 18 szervezetnek alig több mint egynegyede tartozott mindhárom évben a kiemelkedően magas összeget kapó kedvezményezettek közé.

A 7. táblázat azt is elárulja, hogy nemcsak a Top10-be való bekerülés volt igen bizonytalan, de az e körön belül elfoglalt hely is. A Gyermekkrák

Alapítvány kivételével egyetlen szervezetnek sem sikerült a rangsorban végig ugyanazt a helyet megőriznie. Ebből arra lehet következtetni, hogy az – ezen a szinten már meglehetősen éles – versenyben sok múlott az adott évben befektetett anyagi és szellemi erőforrásokon. A legtöbb szervezetnek nem volt energiája arra, hogy az 1 százalék megszerzéséért folytatott munkát előre meghatározott stratégia alapján, folyamatosan fejlessze. Sokkal inkább az egyszeri nekibuzdulások voltak a jellemzőek, amelyeknek a sikeressége nagyban függött az ügynek megnyert (vagy megfizetett) reklámszakemberek tehetségétől és kreativitásától, valamint a versenytársak éppen aktuális magatartásától is.

7. táblázat *Az utolsó három év során a Top10-be bekerült kedvezményezettek, 2004–2006*

Név	„Helyezés”		
	2004	2005	2006
Gyermekrák Alapítvány	1	1	1
Gyermekétkeztetési Alapítvány	3	2	3
Heim Pál Gyermekkórház Fejlesztéséért Alapítvány	2	3	4
Rex Kutyaotthon Alapítvány	4	5	2
Peter Cerny Al. a Beteg Koraszülöttek Gyógyításáért	5		
A Rák Ellen, az Emberért, a Holnapért Társadalmi Al.	6	8	10
Tumor Leukémiás Gyermekéért Alapítvány	7		
Nemzetközi Pető András Közalapítvány	8		
Magyar Vöröskereszt	9		
Fehérkereszt Állatvédő Liga Állatotthon Alapítvány	10		
Piros Orr Bohócdoktorok Alapítvány		4	
Bethesda Kórház Alapítvány		6	
Együtt a Daganatos Gyermekéért Alapítvány		7	9
Magyar Bohócok a Betegéért Alapítvány		9	
Dévai Szent Ferenc Alapítvány		10	6
Együtt a Leukémiás Gyermekéért Alapítvány			5
SOS Gyermekfalu Magyarországi Egyesülete			7
Magyar Rákellenes Liga			8

Forrás: APEH adatok

Az erős fluktuáció mindenesetre azt látszik bizonyítani, amit egyébként a hétköznapi tapasztalatok alapján is érezhetünk, hogy nagyon kevés a tényleg hatásos, valóban eredeti üzenet. A közhelyes reklámok és óriásplakátok igen kevés támpontot adnak az azonos ügyet szolgáló potenciális kedvezményezettek közötti választáshoz. A nonprofit szervezetek – ritka kivételektől eltekintve – kevés figyelmet fordítanak az imázsépítésre, hitelességük és szervezeti kiválóságuk dokumentálására. Sokkal inkább tevékenységük „nemességére” hivatkozva kívánják megszerezni az adófizetők felajánlásait. Hogy ez a stratégia nem maradékta-

lanul célravezető, azt nemcsak a kedvezményezetti kör változásai mutatják, hanem a kapott összegek ingadozásai is.

A kapott összeg töretlen növekedését a 2004–2006-os időszakban 1 százalékos támogatást élvező szervezeteknek mindössze egyötöde tudta elérni (9. ábra). Lényegében ugyanekkora volt azoknak a kedvezményezetteknek az aránya is, amelyeknek a támogatottsága egyértelműen csökkent, további 12 százalék pedig kikerült a támogatotti körből.

9. ábra *Az egyes kedvezményezett szervezetek által kapott összeg alakulásának tendenciája, 2004–2006*

Forrás: APEH adatok

Az ingadozó és csökkenő támogatások nemcsak azért jelentenek gondot, mert veszélyeztetik (vagy legalábbis veszélyeztethetik) az érintett civil szervezetek gazdálkodásának biztonságát, hanem azért is, mert egyúttal jelzik, hogy nem épültek ki stabil kapcsolatok a felajánlásokat tevő adófizetőkkel. Ennek kapcsán érdemes visszautalni az előzetes várakozásokra, s megvizsgálni, hogy azokat az elmúlt 10 év fejleményei mennyiben igazolták vissza. Különösen fontos kérdés, hogy milyen összefüggések tapasztalhatók az 1 százalékos felajánlások és a tényleges lakossági adományok alakulása között.

Az 1 százalékos és a lakossági támogatások összefüggései

Az 1 százalékos rendszer születése körüli viták (Bossányi, 1997; Mészáros–Sebestény, 1997; Kuti–Vajda, 1997) egyik központi – az akkori helyzetben természetesen eldönthetetlen – kérdése volt, hogy milyen hatással

lesz ennek az új lehetőségnek a bevezetése a tényleges lakossági adományozás alakulására. A pesszimisták attól tartottak, hogy az adófizetők az 1 százalék felajánlásával „letudottnak” tekintik majd a jótékonykodást, s ezáltal a nonprofit szervezetek egyre kevésbé lesznek képesek lakossági adományokat szerezni. Az optimista forgatókönyv szerint ennek éppen az ellenkezőjére lehetett számítani: arra, hogy az új, költségmentes „jótékonykodási” lehetőségnek megnyert támogatók fokozatosan rávehetők lesznek a civil szervezetek valódi támogatására is.

A Központi Statisztikai Hivatal adatai (10. ábra) inkább a második, az optimista hipotézist látszanak igazolni. Az 1 százalék bevezetése óta, ha nem is nagyon gyorsan, de folyamatosan nőtt azoknak a nonprofit szervezeteknek a száma, amelyek lakossági támogatásban részesülnek.

10. ábra Az 1 százalékos és a lakossági támogatásban részesülő nonprofit szervezetek számának alakulása, 1997–2006

Forrás: KSH adatok

Az ábrán ugyanakkor az is látszik, hogy a lakossági támogatások megszerzésére képes civil szervezeteknek nagy (és egyre növekvő) része az 1 százalékok gyűjtésébe is sikeresen kapcsolódott be. Egyidejűleg számottevően nőtt azoknak a szervezeteknek a száma is, amelyek lakossági adományokat nem, 1 százalékos támogatást viszont kaptak. Ez utóbbiak az utolsó elérhető KSH-adatok szerint (11. ábra) 2006-ban már a teljes nonprofit szektor egyötödét tették ki, míg az 1 százalékot és lakossági adományokat is gyűjtő szervezetek aránya csak 17 százalék volt. A nonprofit szervezetek nagyobbik fele egyik fajta támogatásban sem részesült.

11. ábra *A nonprofit szervezetek megoszlása az 1 százalékos és a lakossági támogatásokhoz való hozzáférésiük szerint, 2006*

Forrás: KSH adatok

Már a szervezetszámok alapján is valószínűsíthető, a pénzügyi adatok (12. ábra) alapján pedig teljes biztonsággal megállapítható, hogy az 1 százalék nem szorította háttérbe a lakossági adományokat, nem csökkentette azok súlyát, jelentőségét.

12. ábra *Az 1 százalékos és a lakossági támogatások összegének alakulása, 1997–2006*

Forrás: KSH adatok

Bármilyen gyorsan nőttek is az 1 százalékos bevételek, a lakossági adományoknak továbbra is lényegesen nagyobb a szerepük a nonprofit szektor finanszírozásában. Ugyanakkor nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy megjelenni látszik a civil szervezeteknek egy olyan rétege, amely energiáit kizárólag az 1 százalékok begyűjtésére koncentrálja, s eleve lemond az adományszerzés munkai igényesebb formáiról. Ennek a szervezeti ma-

gatartásnak a terjedése különösen annak fényében látszik megmagyarázhatatlannak, hogy a lakossági adatgyűjtéseken alapuló kutatások az 1 százalék felajánlására és az egyéni adományozásra való hajlandóság között határozottan pozitív és igen szoros összefüggést mutatnak (13. ábra). Az 1 százalékot felajánlók minden tekintetben lényegesen jobb adományozók azoknál, akik – bár fizetnek adót – nem töltik ki a rendelkezési nyilatkozatot, s még inkább azoknál, akiknek nincs is adófizetési kötelezettségük.

13. ábra *Az adományozók felnőtt népességben belüli aránya a személyi jövedelemadó 1 százalékának felajánlásával kapcsolatos magatartás szerint, 2004*

Forrás: Nonprofit Kutatócsoport – ÖKA adományozási felvétel

A lakossági adatok tehát a legkevésbé sem igazolják az előzetes félelmeket. Éppen ellenkezőleg, az optimista várakozások megalapozottságát támasztják alá, hiszen azt mutatják, hogy a nyilatkozatot kitöltők 90 százaléka más formában is (ezen belül 83 százalék pénzt is) adományoz. Ezek az arányok önmagukban is bizonyítani látszanak, hogy az 1 százalékos rendszere nem veszélyezteti a magánadományozás fejlődését, sőt, kifejezetten pozitívan hat annak alakulására. Akik adófizetőként támogatják a nonprofit szervezeteket, azok sokkal nagyobb valószínűséggel válnak pénzadományozóvá, mint azok, akik – bár megtehetnék – nem szánják rá magukat az 1 százalékos nyilatkozat kitöltésére. Az egyik formában sem támogatók valószínűleg ugyanabból az okból tartózkodnak a számukra ingyenes és a tőlük valódi anyagi áldozatot igénylő segítségnyújtástól: vagy nincs élő kapcsolatuk a potenciális támogatottakkal, vagy nincsenek jó véleményekkel róluk. Akár az egyik, akár a másik ok álljon is fenn, mindenképp levonható az a következtetés, hogy nem a szakirodalomban sokat emlegetett „kiszorítási hatás” (Steinberg, 1990) működik. Ennélfogva a civil szervezetek adománygyűjtő és 1 százalékos

kampányai sem egymás rovására, hanem egymás hatását erősítve bővíthetik az adományozók körét.

E kampányok sikerének biztosításához nem árt azonban tudni, hogy mi jellemzi az 1 százalékos felajánlókat, s milyen társadalmi, demográfiai, beállítottságbeli jellemzőikben különböznek azoktól, akik, bár megtehetnék, nem töltik ki a nyilatkozatot.

Az 1 százalékos felajánlások társadalmi és attitűd-háttere

Mivel az 1 százalékos felajánlására csak az adófizetőknek van lehetőségük, vizsgálatunkat ebben a fejezetben az adományozási felvétel során megkérdezettek azon részsokaságára korlátozzuk, amelynek tagjai a vizsgálat évében, 2004-ben fizettek személyi jövedelemadót.

Az itt következő elemzésnek gyengéje, hogy az eredeti attitűdkérdéseket nem az 1 százalékos felajánlásokkal, hanem az adományozási aktivitással és az önkéntes tevékenységekkel kapcsolatban tettük fel. Ennélfogva a megkérdezettek válaszaik megfogalmazása során nyilvánvalóan azokra a civil szervezetekre gondoltak elsősorban, amelyekkel adományozói, önkéntes segítői minőségükben, vagy éppen az ilyen típusú megkeresések elutasítása során kerültek kapcsolatba. Ezen utólag már nem lehet segíteni, de feltételezhető, hogy túlzottan nagy torzításokkal nem kell számolnunk. Kézenfekvőnek tűnik ugyanis, hogy a civil szervezetekkel kapcsolatos attitűdjük kialakítása során az emberek (legalábbis tudatosan) nem, vagy csak ritkán választják el egymástól azokat a benyomásokat, amelyek a különböző célú adományszerzési akciók és az 1 százalékos kampányok hatásaként, illetve egyéb civil hírek, média-be-számolóik nyomán alakulnak ki bennük.⁷

A felmérési adatok (8. táblázat) azt mutatják, hogy a nőkre, akik általában is sokkal jobb adományozók a férfiaknál, az 1 százalékos felajánlások terén szintén inkább lehet számítani. Az életkor szerinti metszetben még markánsabbak a különbségek. A 40 és a 60 év közötti adófizetők körében lényegesen magasabb az 1 százalékos nyilatkozatot kitöltők aránya, mint akár a fiatalabb, akár az idősebb korosztályokban. Nagyon aggasztó, hogy a 30 év alatti adófizetők rendkívül kis része él a civil szervezetek támogatásának ezzel a lehetőségével. Ugyanez a jelenség egy másik formában is megmutatkozik. A családi állapotra vonatkozó adatok szintén a (többnyire a fiatalabb korosztályokhoz tartozó) nőtlenek és hajadonok passzivitására utalnak. Ugyanakkor az is látszik, hogy a gyermekszám igen fontos befolyásoló tényező. A gyermektelenek és a nagycsaládosok között viszonylag alacsony a civil szervezetek javára nyilatkozó

⁷ Ez a hipotézis, valamint a civil szervezetekkel kapcsolatos lakossági attitűdök kialakulására vonatkozó megválaszolatlan kérdések tömege egyébként önmagában is vizsgálatot érdemelne. Nem ennek az elemzésnek a tárgya, de legalább egy lábjegyzet erejéig mégis érdemes megemlíteni, hogy a magyarországi média nonprofit szektorról kialakított képéről, s ennek a közvéleményre (ezen belül az adományozókra) gyakorolt hatásáról komoly, igényes vizsgálat eddig egyáltalán nem készült. Szintén nem voltak olyan kutatások, amelyek a nagyszabású 1 százalékos és adománygyűjtő kampányok tágabb, tova-gyűrűző, hosszabb távon érvényesülő hatásait feltárták volna.

aránya. Az 1 százalékot gyűjtő szervezetek leginkább a házasságban vagy élettársi kapcsolatban élő, 1 vagy 2 gyermeket nevelő adófizetők jóindulatára számíthatnak. A nagyvárosokban lakók között (bizonyára a kérések, megkeresések nagyobb száma miatt) valamivel magasabb az 1 százalékot felajánlók aránya, mint a kisebb települések adófizetői között.

8. táblázat Az adófizetők megoszlása 1 százalékos felajánlások és demográfiai jellemzők szerint, 2004

Demográfiai jellemzők	1%-ot felajánlotta	1%-ot nem ajánlotta fel	Összesen
<i>Nem</i>			
Férfi	47,0	53,0	100,0
Nő	54,7	45,3	100,0
<i>Életkor</i>			
18–20	17,8	82,2	100,0
21–30	37,6	62,4	100,0
31–40	49,6	50,4	100,0
41–50	56,8	43,2	100,0
51–60	62,1	37,9	100,0
61–70	50,0	50,0	100,0
71–	44,9	55,1	100,0
<i>Lakóhely</i>			
Főváros	52,3	47,7	100,0
Megyeszékhely	55,4	44,6	100,0
Egyéb város	46,5	53,5	100,0
Község	49,9	50,1	100,0
<i>Családi állapot</i>			
Nőtlen, hajadon	33,5	66,5	100,0
Házasságban, élettársi kapcsolatban él	55,5	44,5	100,0
Elvált, különváltan él	51,7	48,3	100,0
Özvegy	53,5	46,5	100,0
<i>Háztartásnagyság</i>			
1–2 fő	50,4	49,6	100,0
3–5 fő	51,0	49,0	100,0
6 és több fő	41,0	59,0	100,0
<i>Gyerekszám</i>			
0	47,9	52,1	100,0
1	52,3	47,7	100,0
2	55,3	44,7	100,0
3	45,0	55,0	100,0
4 és több	33,6	66,4	100,0

Forrás: Nonprofit Kutatócsoport–ÖKA adományozási felvétel

A fentiekben a demográfiai jellemzők mentén leírt különbségek természetesen nem függetlenek a megkérdezettek társadalmi státusától, hiszen – jól tudjuk – az életkor, a lakóhely és a családi viszonyok gyakran igen komoly iskolázottsági és pozicionális különbségekkel járnak együtt.

Az iskolázottsági szint – mint azt minden külföldi és hazai adományozási vizsgálat egyértelműen kimutatta – a jótékonyági magatartás kiemelkedően fontos meghatározója. Ezt a megállapítást az 1 százalékos felajánlással kapcsolatos adatok is megerősítik (9. táblázat). A felajánlók aránya együtt növekszik az iskolázottsággal, és a főiskolát, egyetemet végzettek körében kiugróan magas értékeket mutat. Ennek megfelelően természetesen a foglalkozási csoportok szerinti vizsgálat is a diplomás szellemi foglalkozásúak átlagánál sokkal nagyobb aktivitását mutatja.

9. táblázat Az adófizetők megoszlása 1 százalékos felajánlások, iskolázottság és társadalmi státus szerint, 2004

Iskolázottság, társadalmi státus	1%-ot felajánlotta	1%-ot nem ajánlotta fel	Összesen
<i>Iskolai végzettség</i>			
8 általánosnál kevesebb	30,7	69,3	100,0
8 általános	33,4	66,6	100,0
Szakmunkásképző	42,4	57,6	100,0
Középfiskola	52,2	47,8	100,0
Főiskola, egyetem	72,5	27,5	100,0
<i>Foglalkozási csoport</i>			
Önálló vállalkozó	43,0	57,0	100,0
Alkalmazott diplomás szellemi	77,2	22,8	100,0
Alkalmazott nem diplomás szellemi	62,6	37,4	100,0
Fizikai foglalkozású alkalmazott	40,7	59,3	100,0

Forrás: Nonprofit Kutatócsoport-ÖKA adományozási felvétel

A kapcsolati hálók (10. táblázat) szintén igen fontos szerepet játszanak az 1 százalékos döntések meghozatalában. Nemcsak azért, mert információt közvetítenek és motivációt teremtenek, hanem azért is, mert kialakítják és működtetik azokat a mechanizmusokat, amelyek az egyén számára mindennapivá, magától értetődővé teszik, hogy éljen a közösségi finanszírozás befolyásolásának lehetőségével. Minél sokrétűbbek és szorosabbak az adófizető társadalmi kapcsolódásai, annál valószínűbb, hogy a jövedelemadója 1 százalékaról való rendelkezéssel is hozzájárul a közösség számára fontos feladatok megoldásához. Könnyen lehet, hogy a korábbiakban felsorolt demográfiai és státusjellemzők egy része is azért bizonyult fontos magyarázó tényezőnek, mert egyúttal az egyén és a társadalom közötti kapcsolatok intenzitását is jelzi. (Egyértelműen ilyen a családi állapot, amely az informális hálózatok méreteire is utal; a gyerek jelenléte a családban, amiből a gyerekintézményekkel való kapcsolatok következnek; de akár az életkor is, amely szintén hatással van a kapcsolatok kiterjedtségére és mélységére.)

Adataink tanúsága szerint, az informális szférán kívüli kapcsolatok szorosra fűzése, a civil szerveződésekkel (egyesületekkel, klubokkal), érdekképviseletekkel és pártokkal kialakított tagsági viszony igen erős hatást gyakorol a magatartásra. A tagok között – bizonyára a nagyobb elkötelezettség és a jobb informáltság hatására – sokkal magasabb az 1 szá-

zalékot felajánlók aránya, mint a nem tagok körében. Hasonló hatása van az egyházi kötődésnek is. A vallásukat az egyház előírásai szerint gyakorlók jóval nagyobb valószínűséggel töltik ki a nyilatkozatot, mint a maguk módján vallásos és a nem vallásos emberek. Az utóbbi két csoport között sokkal kisebb a különbség, mint a vallásosakon belül az egyházi kapcsolatokat ápolók és az egyházakhoz nem kapcsolódó hívők között. Ez egyértelműen jelzi, hogy nem annyira az értékrend működik befolyásoló tényezőként, mint inkább a kérések, felhívások gyakorisága és „nyomatékossága”.

10. táblázat Az adófizetők megoszlása 1 százalékos felajánlások és a társadalmi kapcsolódások intenzitása szerint, 2004

Társadalmi kapcsolódások	1%-ot felajánlotta	1%-ot nem ajánlotta fel	Összesen
<i>Egyesületi tagság</i>			
Egyesületi tag	65,1	34,9	100,0
Nem tagja egyesületnek	47,7	52,3	100,0
<i>Érdekképviseleti tagság</i>			
Érdekképviseleti tag	70,4	29,6	100,0
Nem tagja érdekképviseletnek	47,7	52,3	100,0
<i>Párttagság</i>			
Párttag	62,3	37,7	100,0
Nem tagja politikai pártnak	50,2	49,8	100,0
<i>Egyházi, vallási kötődés</i>			
Egyházi előírások szerint vallásos	61,3	38,7	100,0
A maga módján vallásos	50,0	50,0	100,0
Nem vallásos	47,8	52,2	100,0
<i>Önkéntes tevékenységekbe való bekapcsolódás</i>			
Intézményes keretben önkénteskedik	69,5	30,5	100,0
Informálisan önkénteskedik	52,5	47,5	100,0
Nem végez önkéntes tevékenységet	44,2	55,8	100,0
<i>Adományozásba való bekapcsolódás</i>			
Civil szervezetnek pénzt adományoz	72,5	27,5	100,0
Bármilyen formában pénzt adományoz	56,1	43,9	100,0
Természetbeni adományt nyújt	57,9	42,1	100,0
Semmilyen módon nem adományoz	28,3	71,7	100,0

Forrás: Nonprofit Kutatócsoport–ÖKA adományozási felvétel

Hasonló következtetésekre juthatunk akkor is, ha az 1 százalékos döntések valamint az önkéntes tevékenységek és az adományozás közötti kapcsolatokat vizsgáljuk. Az önkéntes segítségnyújtásra nem hajlandó adófizetők döntő többsége az 1 százalékos nyilatkozatot sem tölti ki. Ugyanakkor a nyilatkozók aránya azoknak az önkéntes segítőknek, illetve adományozóknak a körében sokkal nagyobb az átlagosnál, akiknek a jótékonyági tevékenysége a civil szervezetekhez kötődik. Valószínűsíthető, hogy a nonprofit szektor kereteiben végzett önkéntes munka és

adományozás elsősorban a kapcsolatok szorosra fűzésén keresztül hat az 1 százalékkal kapcsolatos magatartásra. A támogatók megismerik az általuk segített szervezet gondjait, részeseivé válnak a sikereinek, azonosulnak a céljaival, s így természetesnek találhatják, hogy az 1 százalék felajánlásával is a számukra fontossá vált közösség fenntartásához és fejlesztéséhez járuljanak hozzá.

Az állami és társadalmi szerepvállalással, illetve a jótékonyssággal kapcsolatos dilemmákra vonatkozó kérdéseket az adományozási felvétel során úgy fogalmazzuk meg, hogy párba állítottuk az egymásnak ellentmondó véleményeket. Az interjúalanyokat arra kértük, hogy a két pólus között egy 10 fokozatú skála segítségével „helyezzék el” a saját álláspontjukat. A 14–15. ábra segítségével összehasonlítjuk az 1 százalékot felajánló attitűdjeit azoknak az adófizetőknek a beállítottságával, akik – bár megtehették volna – nem töltötték ki az 1 százalékos nyilatkozatot.

14. ábra *Attitűdök a kormányzati szerepvállalással és a jótékonyosság szerepével kapcsolatban: Az egymással ellentétes véleményekkel egyetértők aránya az 1 százalékot felajánló és fel nem ajánló adófizetők körében, 2004*

Az állam és az önkormányzatok dolga a társadalmi problémák megoldása *Az állam nem tud mindent megoldani, szükség van az adományozásra*

A társadalmi problémák megoldását – akár adóemelések árán is – az adókból kellene finanszírozni *Inkább a jótékonytságot kellene – akár adókedvezményekkel is – ösztönözni*

Az adakozás csak a gazdagoktól várható el *Akinek egy kicsit is több jutott, annak segítenie kell másokon*

Forrás: Nonprofit Kutatócsoport–ÖKA adományozási felvétel

Az eredmények azt mutatják, hogy a világszemlélet és az 1 százalékkal kapcsolatos magatartás között egyértelmű, de nem különösebben szoros a kapcsolat. Akik nem élnek az 1 százalékos lehetőséggel, azok hajlamosabbak rá, hogy az államtól és ne a magánkezdeményezésektől remélik a társadalmi gondok enyhítését. Ebben a körben – a nyilatkozatot kitöltőkhöz képest – többen gondolják, hogy a társadalmi problémák megoldása az állam és az önkormányzatok feladata, s kevesebben azt, hogy az állam nem mindenható, tehát szükség van a társadalmi részvételre. Figyelemre méltó, hogy ezen a különbségen az sem változtat, ha lényegében ugyanezt a kérdést az adókövetkezmények figyelembevételével fogalmazzuk meg. A felelősség és a terhek elhárításának szándéka tükröződik abban is, hogy a nem nyilatkozóknak valamivel nagyobb része tekinti a gazdagok kizárólagos feladatának az adományozást.

15. ábra Attitűdök a rászorultsággal kapcsolatban: Az egymással ellentétes véleményekkel egyetértők aránya az 1 százalékot felajánló és fel nem ajánló adófizetők körében, 2004

*A jó családokban összefognak az emberek,
nincs szükségük idegenek adományaira*

*Bárki kerülhet olyan helyzetbe,
amikor mások segítségére szorul*

*Csak azok érdemelnek segítséget,
akik nem önhibájukból kerültek bajba*

*A rászorulókon segíteni
erkölcsi kötelesség*

*Az adomány arra ösztönzi a
rászorultat, hogy ne is keresse ő maga
a problémája megoldását*

*Az adomány hozzásegíti a
rászorultat, hogy megtalálja
a probléma megoldását*

Forrás: Nonprofit Kutatócsoport–ÖKA adományozási felvétel

Szintén a nem nyilatkozó tulajdonítanak nagyobb jelentőséget a családon belüli segítségnyújtásnak, s az 1 százalékot felajánlók gondolják

magasabb arányban azt, hogy bárki kerülhet olyan helyzetbe, amikor mások segítségére szorul. A saját felelősséggel és a szolidaritás diktálta kötelezettségekkel kapcsolatos vélemények hasonló különbséget mutatnak: az 1 százalékos nyilatkozatot kitöltők nagyobb hányada tekinti még akkor is erkölcsi kötelességnek a rászorulókat megsegítését, ha azok esetleg önhibájukból kerültek bajba. Ugyancsak ők tartanak kevésbé attól, hogy a rászorultak beérik a kapott támogatással, s nem is tesznek erőfeszítéseket helyzetük javítására.

Tendenciájában hasonló különbségek mutathatók ki akkor is, ha az 1 százalékos felajánlók és a felajánlást megtagadók nonprofit szervezetekkel kapcsolatos véleményét (16. ábra) vizsgáljuk. Ennek mérésére az adományozási felvétel során ötfokozatú skálát alkalmaztunk. Az interjúalanyokat arra kértük, hogy ennek segítségével juttassák kifejezésre, mennyire értenek egyet néhány, a kérdőívben felsorolt pozitív és negatív vélekedéssel. Az 5-ös a teljes egyetértést jelentette, az 1-es pedig azt, hogy a megkérdezett az adott állítással egyáltalán nem ért egyet. Ennek megfelelően a pozitív állítások esetén a magas, a negatívak esetén pedig az alacsony pontszám jelentette azt, hogy az adatszolgáltató jó véleménnyel van a civil szervezetekről. Az eredmények összességükben azt mutatják, hogy a nonprofit szervezetek lakossági megítélése az 1 százalékról nyilatkozó adófizetők körében pozitívabb, ők nagyobb arányban ítélik úgy, hogy az alapítványok és egyesületek fontos társadalmi funkciókat töltenek be.

16. ábra A nonprofit szervezetek megítélése: A különböző állítások átlagpontszáma az adófizetők 1 százalékkal kapcsolatos magatartása szerint, 2004

Forrás: Nonprofit Kutatócsoport–ÖKA adományozási felvétel

Azzal a megállapítással, hogy az alapítványoknak fontos szerepük van a közösségi célok megvalósításában, az 1 százalékos felajánlóknak 55 százaléka, a fel nem ajánlóknak viszont csak 38 százaléka ért teljesen egyet. Mindkét csoportban alacsony (5, illetve 10 százaléknyi) azoknak az aránya, akik határozottan kétségbe vonják a megállapítás igazságát. Ennek megfelelően az átlagpontszámok is meglehetősen magasak. Szin-

tén nagyon kevesen kételkednek abban, hogy az egyesületek, civil szervezetek mozgósítani tudják az embereket. A teljes egyetértés az 1 százalékról nyilatkozók körében a 40 százalékot, a nem nyilatkozóknál a 30 százalékot közelíti. A viszonylag magas átlagpontszám főleg annak köszönhető, hogy az állítást nagyjából vagy csak részben helytállónak ítélekkel alig-alig állnak szemben olyanok, akikre a teljes elutasítás volna jellemző.

A negatív véleményekről – 3 alatti átlagpontszámuk alapján – azt mondhatjuk, hogy ezeket az adófizetők lényegében elutasították. Nem értettek egyet azzal, hogy a legtöbb alapítványt pénzek elrejtésére hozták létre, s hogy a nonprofit szervezetek főleg politikával foglalkoznak, és alkalmatlanok a társadalmi gondok enyhítésére. Az 1 százalékot fel nem ajánlók körében valamivel több kétség fogalmazódott meg, de az átlagpontszám náluk sem érte el a részleges egyetértést jelző 3-as értéket.

Összefoglalva azt állapíthatjuk meg, hogy az 1 százalékos felajánlásoktól elzárkózó adófizetők nonprofit szervezetekről alkotott véleménye kedvezőtlenebb ugyan az átlagosnál, de nem katasztrofálisan rossz. Megnyerésük tehát valószínűleg nem lehetetlen. Ebből a szempontból különösen fontosnak tűnik, hogy sikerül-e velük kapcsolatot teremteni, javítani az informáltságukat, bővíteni a civil szférára vonatkozó ismereteiket. Ez annál is inkább igaz, mert az adatok (17. és 18. ábra) ebben a csoportban igen komoly informáltsági hátrányokat mutatnak.

17. ábra Az adófizetők nonprofit szervezetekre vonatkozó informáltsága az 1 százalékkal kapcsolatos magatartásuk szerint, 2004

Forrás: Nonprofit Kutatócsoport-ÖKA adományozási felvétel

Az 1 százalékot fel nem ajánló adófizetők egyhatede semmilyen forrásból nem kapott híreket a nonprofit szervezetek tevékenységéről, tehát nemcsak hogy kifejezett kérés nem érkezett hozzá, de még olyan impulzusok sem érték, amelyek nyomán esetleg elszánhatta volna magát a rendelkező nyilatkozat kitöltésére. További egyharmaduk is csak alkalmilag, 1–2 forrásból hallott civil szervezetekről.

Bár az alulinformáltság nem feltétlenül akadályozza meg az 1 százalék felajánlását (tudjuk, sokan passzívan elfogadják a család, a munkahely, vagy egyszerűen a könyvelő ezzel kapcsolatos javaslatát), mégis kézenfekvőnek tűnik, hogy az informáltsági szintet az adófizetői magatartás egyik fontos befolyásoló tényezőjének tekintsük. A részletesebb adatok

CIVIL VILÁG

(18. ábra) arra is rávilágítanak, hogy az információknak nem csak a mennyisége, hanem a minősége, „intenzitása” is jelentőséggel bír.

18. ábra A különböző forrásokból nonprofit szervezetekre vonatkozó információkat kapó adófizetők aránya az 1 százalékkal kapcsolatos magatartásuk szerint, 2004

Forrás: Nonprofit Kutatócsoport-ÖKA adományozási felvétel

Bár az 1 százalékot felajánlók és fel nem ajánlók közötti különbségek minden információs forrás esetében jól érzékelhetőek, figyelemre méltó, hogy igazán nagy (akár két-, két és félszeres) eltérések éppen a legszemélyesebb tájékozási formák esetében mutatkoznak. Az 1 százalékról nem nyilatkozók sokkal kevésbé kapcsolódnak be a régebbi civil kapcsolatokra alapozott és a közösségi alkalmakhoz (egyházi, kulturális, sport-

vagy politikai rendezvényekhez, munkahelyhez) kötődő információ-áramlásba; személyre szóló informálásban szintén sokkal ritkábban van részük. A nonprofit szervezetekre vonatkozó ismereteik leginkább az elektronikus és az írott médiából, illetve a tömeges adományszerzési akciók szóróanyagaiból és aktivistáitól származnak. Információs hátrányuk e kommunikációs csatornák esetében is kimutatható ugyan, de lényegesen kisebb.

Természetesen nem állítjuk azt, hogy az 1 százalékos lehetőség igénybevételenek elmulasztása kizárólag az információs hátrányokból következik, de azt igen, hogy az eddiginél kifinomultabb kommunikációs stratégia és hatékonyabb eszközök alkalmazásával számottevően lehetne növelni a nyilatkozatot kitöltők arányát.

Összefoglalás, következtetések

Az 1 százalékos felajánlásokról, azok kedvezményezettjeiről és az érintett adófizetők magatartásáról rendelkezésünkre álló empirikus információk alapján az alábbi fontosabb megállapításokat és következtetéseket fogalmazhatjuk meg:

Az 1 százalékos rendszer bevezetése óta mind a kedvezményezett civil szervezetek száma, mind a nekik átutalt összeg számottevően nőtt, de alig változott azoknak az adófizetőknek a száma, akik a nyilatkozatokat kitöltötték. Ez egyértelműen arra utal, hogy az 1 százalékok megszerzése érdekében tett erőfeszítések nem voltak kellőképpen hatékonyak. Az évek során egyre extenzívebbé, és bizonyos (meglehetősen szűk) szegmenseiben egyre professzionálisabbá váló kampányok lényegében mindvégig ugyanazt az adófizetői kört érték el. A támogatói bázist nem sikerült jelentősen kibővíteni, a civil szervezetek mind szélesebb köre nagyjából ugyanazoknak a „felajánlóknak” a jóindulatáért folytatott egyre élesebb versenyt. Ebből egyszerre következett az egy kedvezményezettre jutó összegek reálértékének folyamatos csökkenése, valamint az egyes szervezetek által kapott 1 százalékos támogatás – nominálértékben is kimutatható, s még a legsikeresebb szervezetek többségére is jellemző – ingadozása.

Az 1 százalékos felajánlók és a saját jövedelmük terhére adományozók köre igen nagy mértékű átfedésben van egymással. Minden jel arra mutat, hogy az erős társadalmi kötődésekkel rendelkező, másokért felelősséget érző adófizetők nagy valószínűséggel mindkét formában támogatnak. Bármennyire munkai igényes legyen is, ennek a körnek a bővítését érdemes tehát célul kitűzni.

Az 1 százalékos felajánlók és fel nem ajánlók közötti demográfiai és társadalmi különbségek elemzése azt mutatja, hogy az eddiginél sokkal kreatívabb eszközökkel, nagyobb energiával kellene megkísérelni a jelenleg passzívabb rétegek, a fiatalok, az alacsonyan képzettek, alacsony státusúak, a gyermektelenek, a civil és a vallási közösségekhez egyelőre semmilyen módon nem kapcsolódó adófizetők megnyerését.

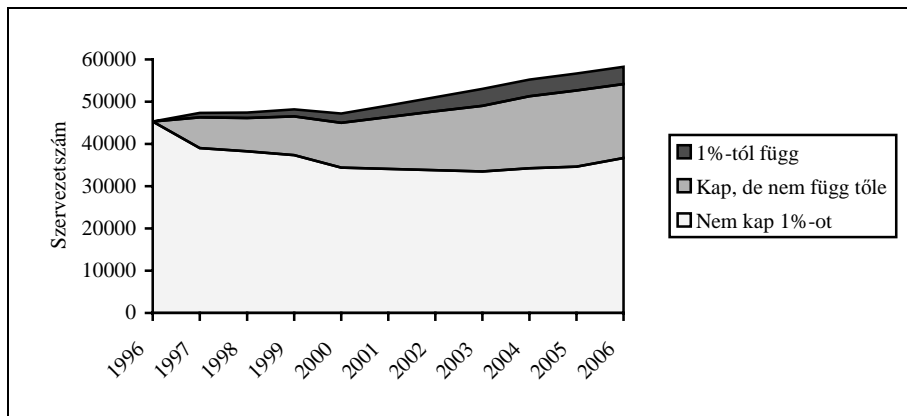
Az attitűdök elemzéséből látszik, hogy az 1 százalékos fel nem ajánlók gondolkodása az átlagnál államközpontúbb és sok szempontból

konzervatívabb. A családokról jobb, a civil szervezetekről rosszabb véleményekkel vannak, mint a nyilatkozatokat kitöltők. Ugyanakkor az informáltságuk is lényegesen gyengébb, kevesebb forrásból és kevesebbet hallanak a nonprofit szervezetekről. E téren nyilvánvalóan csak akkor érhető el számottevő javulás, ha a civil szféra képes lesz az eddiginél rugalmasabb módszerekkel, személyre szabottabb, differenciáltabb üzenetekkel, s talán őszintébb együttműködési (nem csupán támogatásszerzési) szándékkal közelíteni meg azokat az adófizetőket, akikhez az eddigi kampányokkal nem sikerült eljutni.

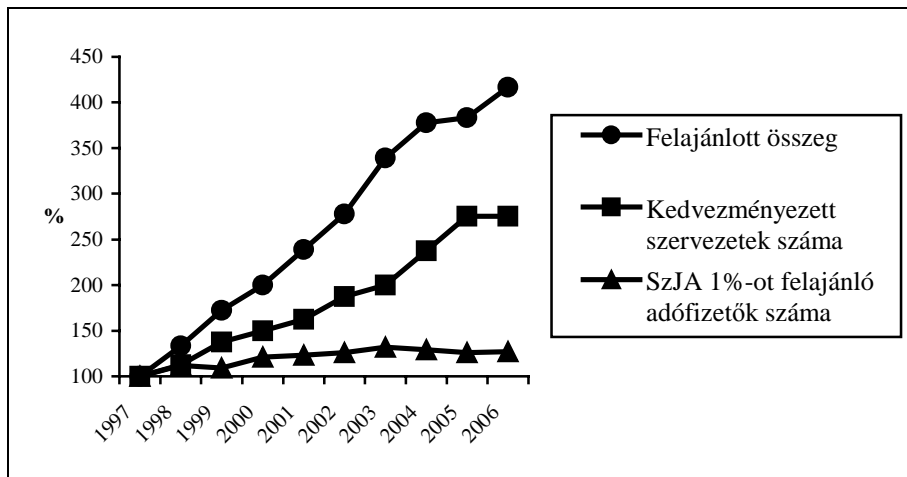
Irodalom

- Bíró Lajos – Gerencsér Balázs (2000): A civil szervezetek véleménye az 1%-os törvényről és annak végrehajtásáról, In: 1%. „Forintszavazatok” civil szervezetekre. Tanulmányok, Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- Bódi György (2000): 1% a gyakorlatban, In: 1%. „Forintszavazatok” civil szervezetekre. Tanulmányok, Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.
- Bódi György (2001): Hogyan szerezzük meg az állampolgárok adójának 1%-át? KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest.
- Bódi, György (2007): The system of 1% designation and other forms of support for NGOs in Hungary.
[<http://www.onepercent.hu/Dokumentumok/BODI2007web.pdf>; 28/05/2008]
- Bossányi Katalin (1997): Egy százalék, *Mozgó Világ*, 23. évf. 1. sz. 99–111.
- Chano, Junko (2008): 1% – japán módra. Az 1 százalékos felajánlások rendszerének működése Ichikawa városában. *Civil Szemle*, 5. évf. 3. sz. 106–118.
- Csizmár Gábor – Nemoda István (2001): Hogyan szerezzünk pénzt? Adománygyűjtési, forrásteremtési tanácsok nonprofit szervezeteknek, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest.
- Czike Klára – Kuti Éva (2006): Önkéntesség, jótékonyosság, társadalmi integráció, Nonprofit Kutatócsoport Egyesület – Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest.
- Gerencsér Balázs (2005): Ezt az 1-et akartuk? *Civil Szemle*, 2. évf. 1. sz. 102–110.
- Gerencsér Balázs & Oprics Judit (2007): The role of percentage designation in creating a culture of giving. Nonprofit Information and Training Centre (NIOK) Foundation, Budapest.
- KSH (1998–2006): Nonprofit szervezetek Magyarországon, 1996 és 2006 közötti kötetek, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Kuti Éva – Vajda Ágnes (1997): Az elfogultság védelmében, *Beszélő*, III/II. évf. 5. sz. 23–26.
- Mészáros Geyza – Sebestény István (1997): Gondolatok 1% körül, *Beszélő*, III/II. évf. 3. sz. 53–56.
- Steinberg, Richard (1990): Taxes and giving: new findings, *Voluntas*, Vol. 1, No 2. 61–79.
- Török Marianna (2005): A százalékos klub. *Civil Szemle*, 2. évf. 2. sz. 107–115.
- Török Marianna – Moss, Deborah (eds.) (2004): Percentage philanthropy.
[<http://www.onepercent.hu/Dokumentumok/Contents.pdf>; 28/05/2008]
- Vajda Ágnes – Kuti Éva (2000): Állampolgári „szavazás” közpénzekről és civil szervezetekről, In: 1%. „Forintszavazatok” civil szervezetekre. Tanulmányok, Nonprofit Kutatócsoport, Budapest.

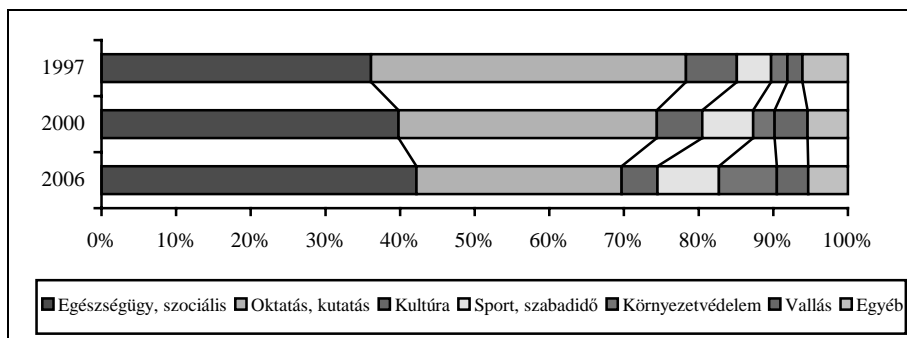
1. ábra

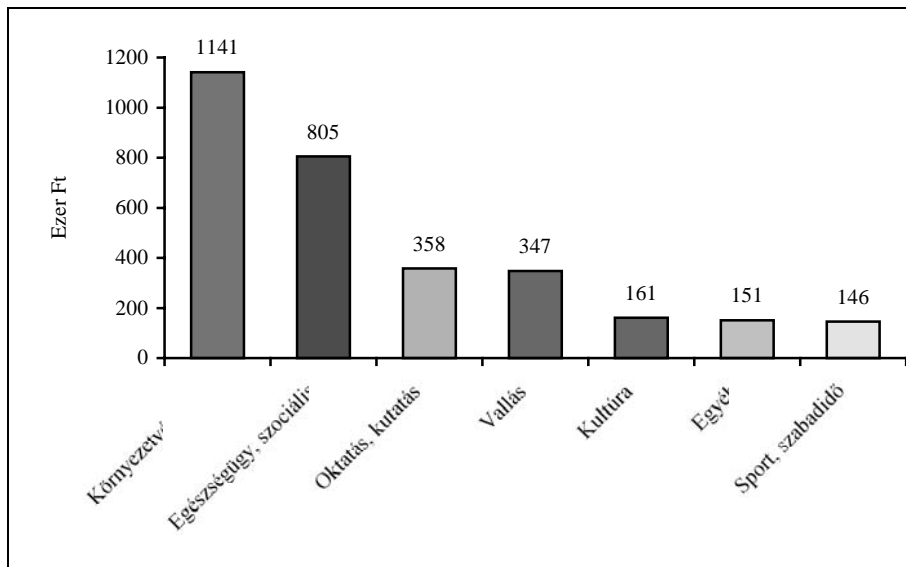
2. ábra

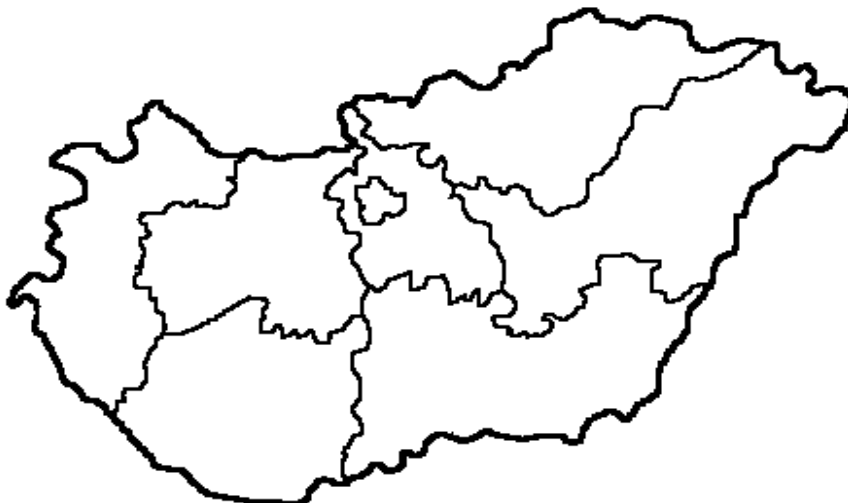
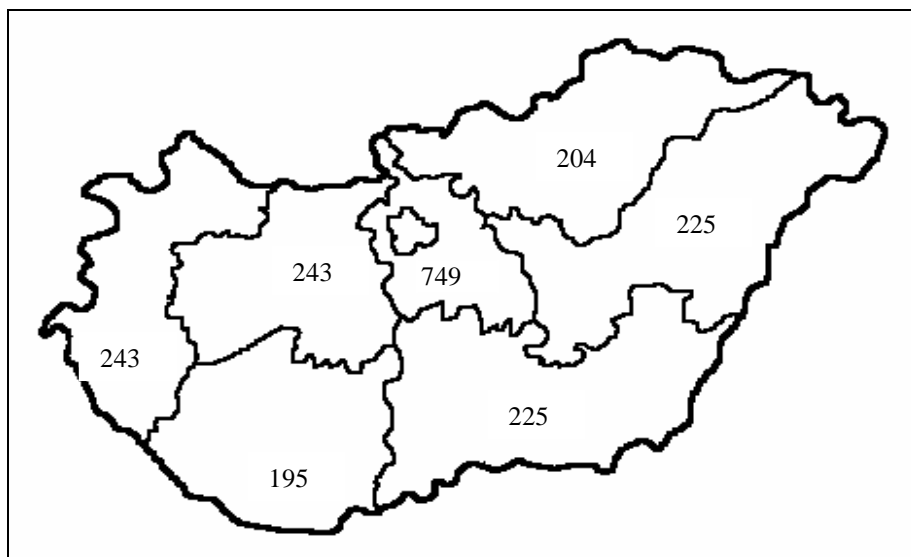
3. ábra

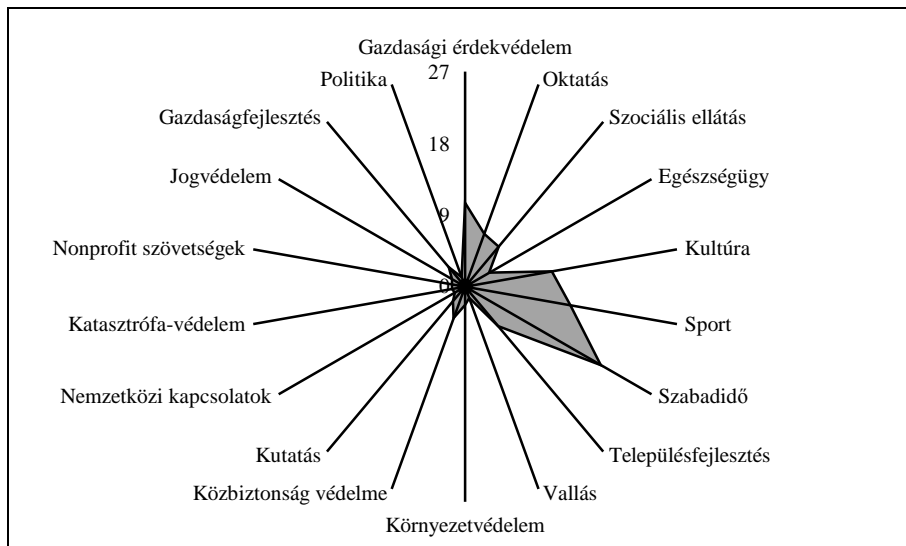
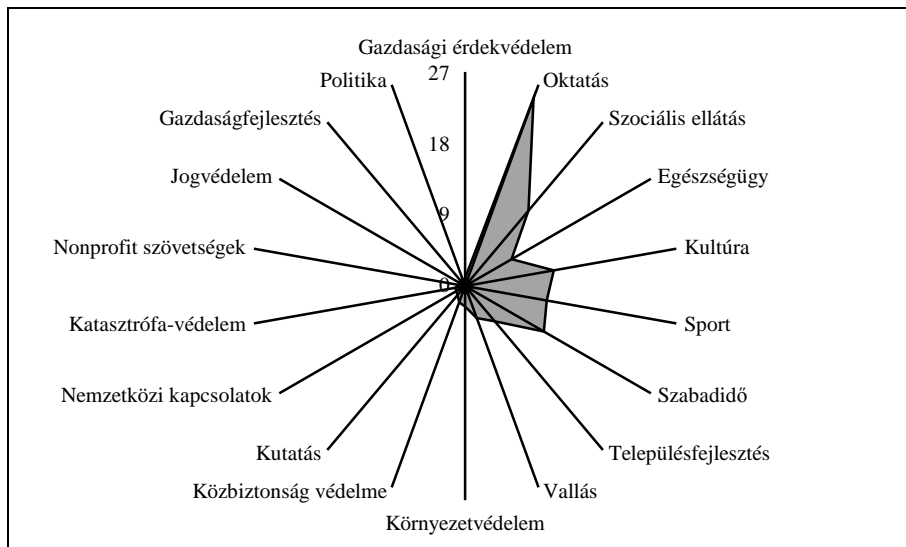
4. ábra

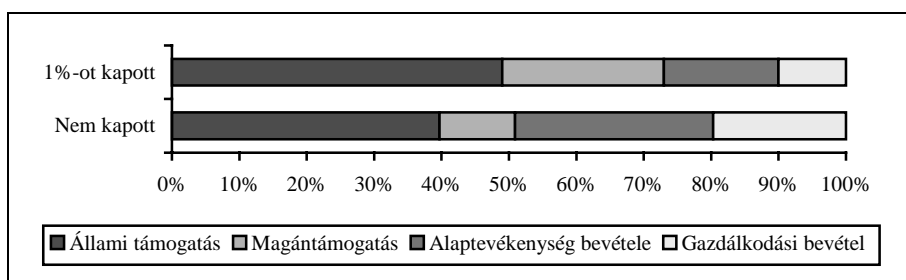
5. ábra

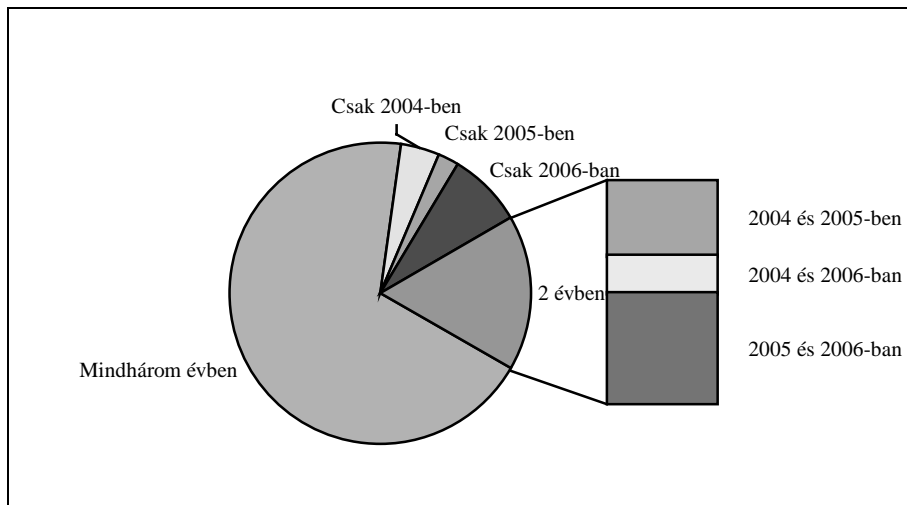
6. ábra

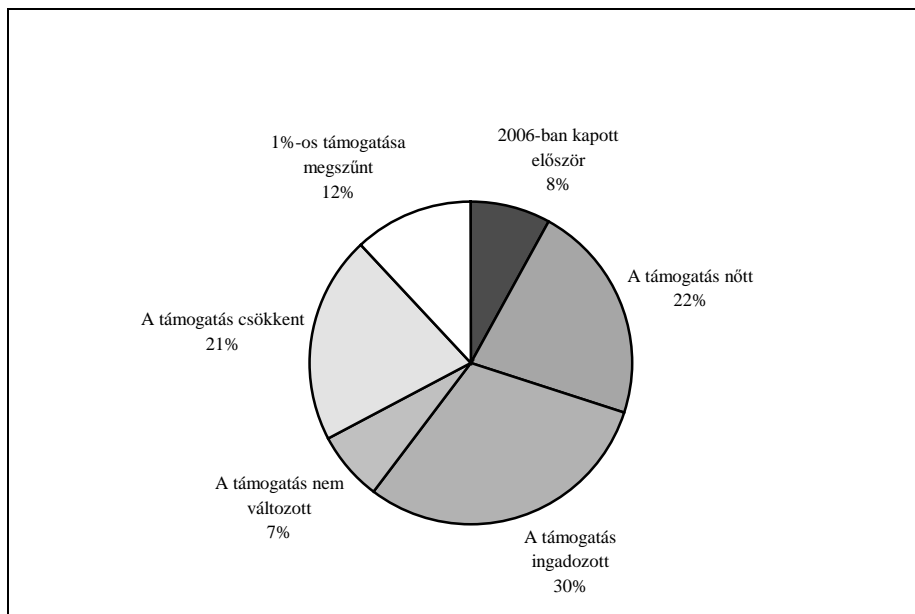
7. ábra

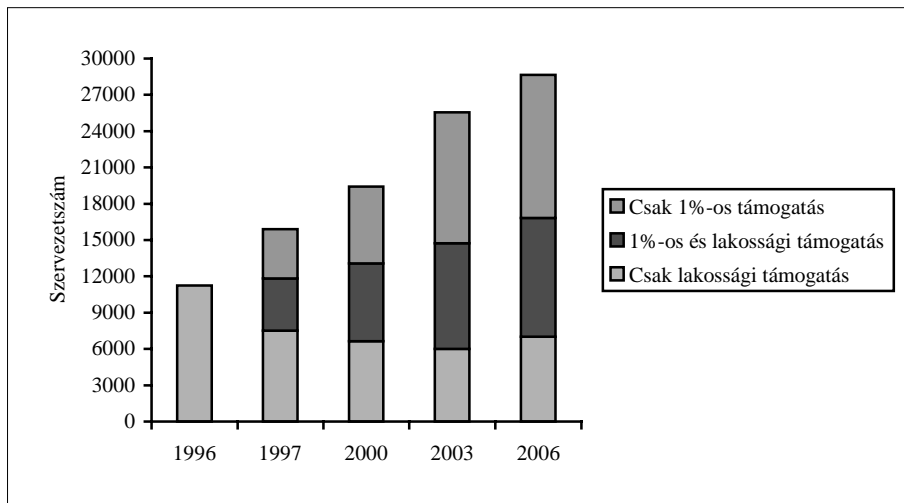
8. ábra

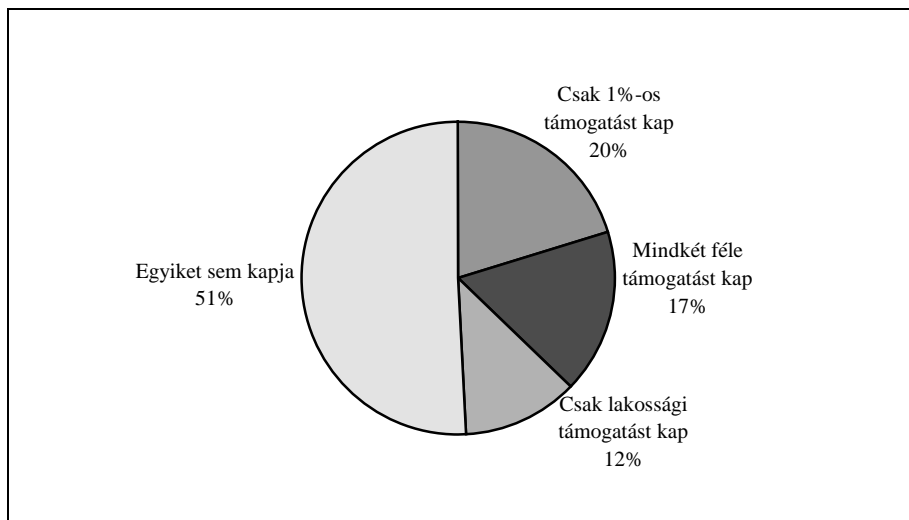
9. ábra

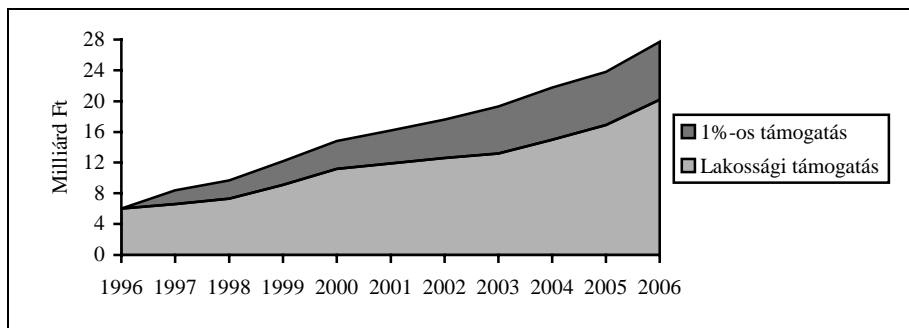
10. ábra

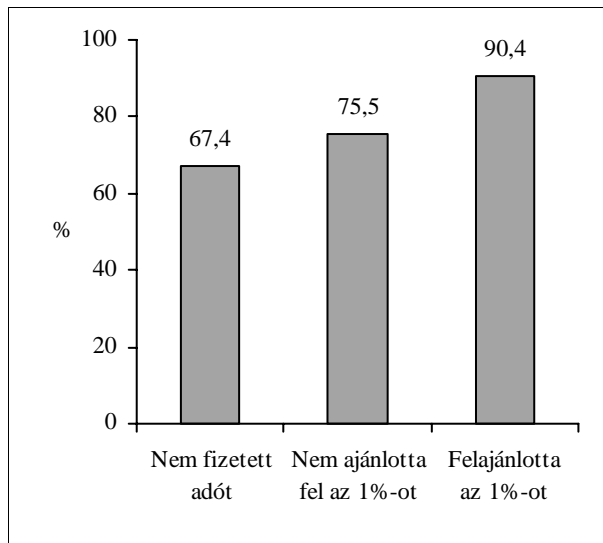
11. ábra

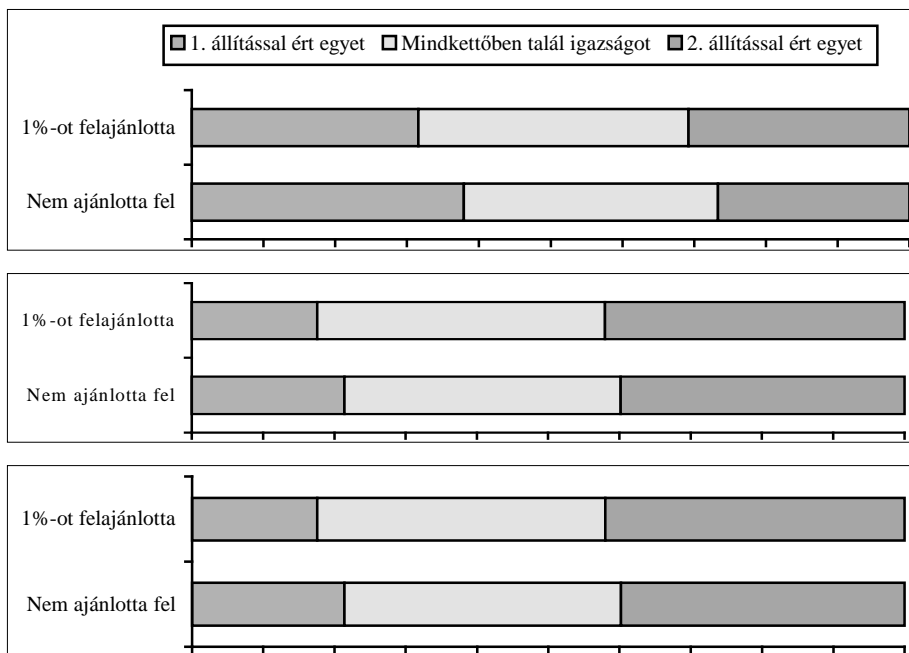
12. ábra

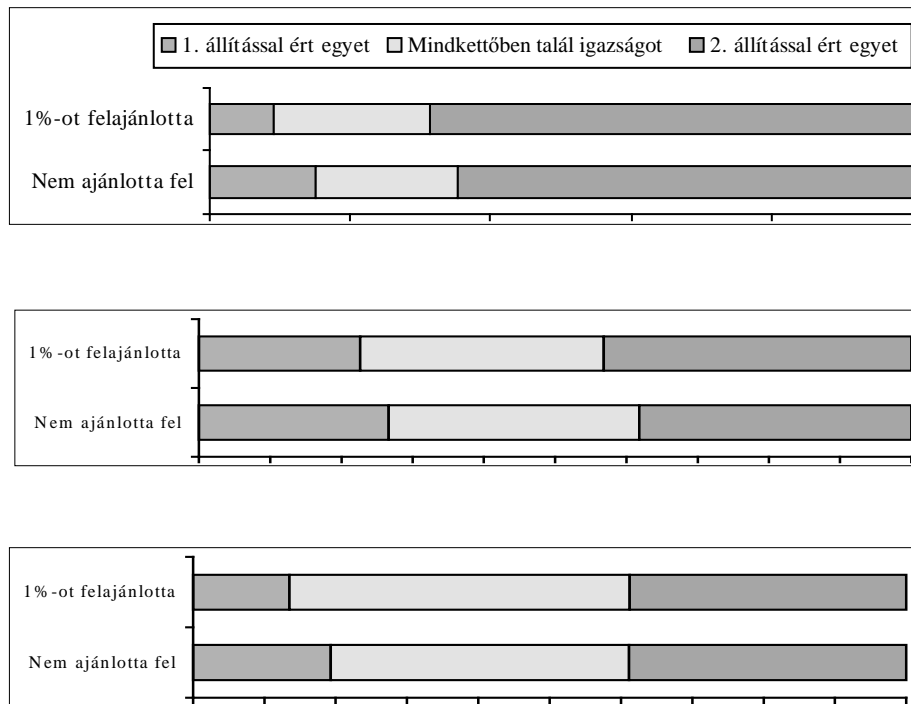
13. ábra

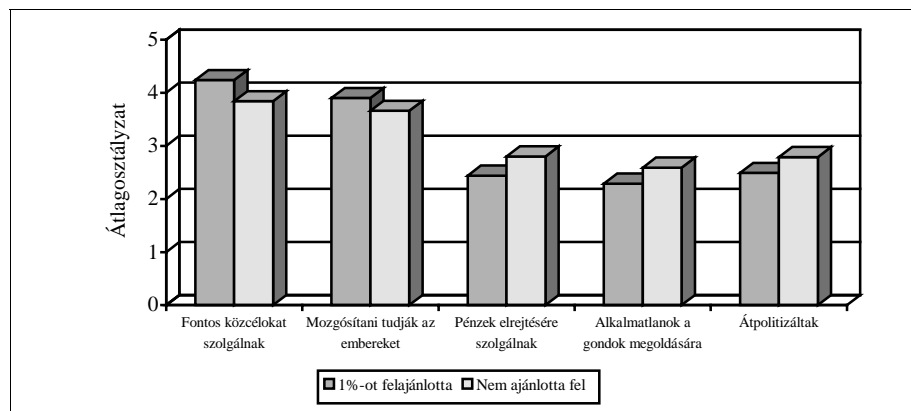
14. ábra

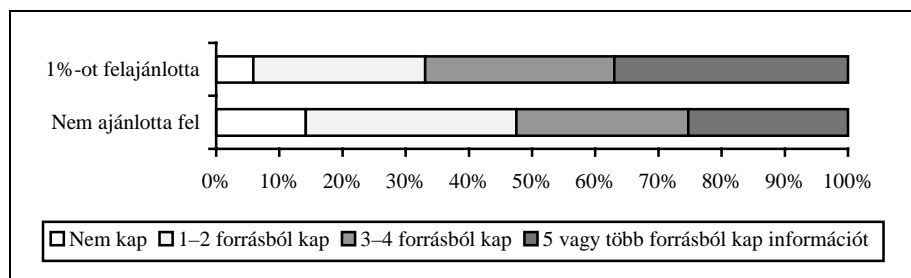
15. ábra

16. ábra

17. ábra

18. ábra

